
La Vint-i-quatrena de Guerra. Mesures del Consell de Cent en començar la guerra dels Segadors

Griselda Serra Serra

Introducció

Entre les diverses funcions del Consell del Cent, n'hi ha una sovint oblidada: el Consell és responsable de la seguretat de la ciutat. En conseqüència, no només ha de vetllar perquè Barcelona es trobi sempre en condicions de ser defensada, sinó que també exerceix una funció militar especialment important en temps de guerra o de revolta. En aquests casos, la ciutat crea una comissió temporal, extreta del i pel mateix Consell de Cent, que tracta els assumptes relacionats amb la guerra, anomenada Consell de Vint-i-quatrena de Guerra i que proposa l'adopció de determinades mesures.¹

El que resta del fons de Vint-i-quatrena es conserva en l'actualitat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i constitueix la sèrie 1B-III, *Deliberacions de Guerra*. El segon volum, que abasta el període que va des del 8 de juny de 1640 fins al 30 de novembre de 1641, és el que retindrà aquí la nostra atenció.²

Des del 4 d'agost de 1640 s'ordena que els membres de la Vint-i-quatrena es reunixin dues vegades al dia: a les 9.30 i a les 15.30 hores.³ Per agilitzar les tasques, però, la Vint-i-quatrena crea comissions de quatre membres, anomenades *quatretes*, que han d'encarregar-se d'aspectes específics: la 'quatreta de les obres de la drassana' té cura del magatzem on la ciutat guarda una part de les armes i el material per reparar les fortificacions; la 'quatreta de municions' compra i paga les bales, la pólvora i les metxes que la ciutat adquireix; una altra quatreta expe-

1. Aquest era un mecanisme de treball habitual als municipis catalans (V. FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, pàg. 159).

2. La signatura és, doncs, AHCB, 1B-III, *Deliberacions de Guerra*, 2. D'ara endavant indiquem només el foli de referència, sense repetir tota la signatura. El primer volum de la sèrie correspon a la guerra civil del segle XV, la qual cosa mostra l'antiguitat de la institució.

3. F. 51. Sobre la constitució de la Vint-i-quatrena, vegeu N. FLORENSA, *El Consell de Cent. Barcelona a la guerra dels Segadors*, Barcelona, CYAN, 1996, pàg. 465. Segons la doctora Florensa, però, el 23 de gener de 1641 va haver-hi una cessió d'algunes funcions militars de la Vint-i-quatrena a una junta més reduïda (pàg. 558).

deix els passaports o les llicències d'eixida de la ciutat; etc. Cal destacar particularment la 'quatreta de les armes', que s'encarrega del manteniment, la compra i la venda o distribució de les armes de la ciutat, tot establint-ne els preus adients i pagant les persones que se n'ocupen. Com s'esdevé en altres organismes municipals, normalment la quatreta està formada per un membre de cada estament.⁴

La Vint-i-quatrena treballa en col·laboració amb una sèrie de funcionaris municipals encarregats de fer complir les seves instruccions. Entre aquests trobem Miquel Torrelles, governador de les armes, que és el responsable de controlar els magatzems de material militar i de vetllar pel bon estat de l'artilleria i les fortificacions. Torrelles és auxiliat per Francesc Barra, caporal mestre de l'artilleria, encarregat de custodiar les bales. Un altre personatge important és Antoni Aleix Cesiller, escrivà de les obres i credencer de municions, que fa els pagaments de les despeses causades per la guerra.

La revolta: el control de l'ordre públic

La Vint-i-quatrena es preocupa especialment de mantenir l'ordre públic a la ciutat amb un seguit de mesures. Diverses ordres dels consellers volen prevenir qualsevol situació que pugui afavorir els rebomboris: clausura de totes les cases de joc de la ciutat, cremant-ne el mobiliari; obligació dels guardes de recloure's a l'interior de la muralla i tancar les portes immediatament si veuen aproximar-se a la ciutat grups superiors a deu persones; sol·licitud de prohibició de balls i festes a llocs propers a Barcelona "que no privant-se aquelles succeiria algunes morts y inquietuts segons la gent va alborotada".⁵

El Consell s'ocupa de regular la situació dels presoners de guerra castellans, que l'octubre de 1641 arriben a 500. Per evitar problemes, han de dormir en grups separats distribuïts per diferents punts de la ciutat. Els presoners, als quals els consellers es refereixen com 'els esclaus castellans', són obligats a treballar en obres de fortificació.⁶

Però, per a la Vint-i-quatrena, la principal amenaça per a l'ordre públic, la constitueixen els catalans mateixos. El record del Corpus de Sang es manté viu entre les primeres preocupacions de les autoritats barcelonines. El registre mateix de la Vint-i-quatrena comença el 8 de juny de 1640, quan arriben veus al plenari del Consell de Cent que els segadors han calat foc a la casa de misser Rafel Puig, doctor del Reial Consell. Els consellers decideixen anar amb les seves insígnies consulars a parlar amb els segadors i persuadir-los que "cessen y sen vagen".⁷

4. Recordem que aquest és el moment àlgid de les polèmiques sobre el sisè conseller i, per tant, sobre la forma de participació dels artistes i menestrals en el govern de la ciutat (J. M. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona, Curial, 1983, pàg. 68-75).

5. F. 61r. Vegeu també f. 240r i 243r.

6. F. 208v, 249 i 288r.

7. F. 1. Per raons d'espai no precisem els fets polítics més destacats que desemboquen en el Corpus de Sang (7 de juny de 1640) ni els esdeveniments posteriors. El lector pot consultar les cronologies d'A. ALCOBERRO i J. VIDAL i PLA, *El Corpus de Sang. Història i llegenda*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990, pàg. 29, 34, 42, 43, 51; i FLORENSA, *El Consell...*, pàg. 631-658.

Des d'aleshores, el control dels moviments populars és estret i les sospites d'avalots provoquen un reforçament immediat de les mesures de seguretat.⁸ El 8 d'agost de 1640, els consellers, que tenen informacions que l'endemà hi podria haver "*algun nou moviment*" a la ciutat, revoquen la mesura que havien pres de reduir les companyies de soldats pagats pel Consell fins a nova ordre. La informació no devia ser falsa: l'onze d'agost, dos consellers de la Vint-i-quatrena visiten el virrei per comunicar-li "*lo just sentiment ha tingut esta ciutat del desacato y atreviment causat*" per un grup d'homes "*ab ses capes de pastor*" que s'han congregat davant del palau per exigir l'alliberament d'uns presos. El municipi ofereix ajuda en cas que un esdeveniment semblant es reproduïxi.⁹

La situació es repeteix el 25 de desembre de 1640: el Consell reforça les guardes de la ciutat per tal que "*no haze avalots ni motins y la ciutat estiga quieta*"; els agents destacats als portals no deixaran entrar a la ciutat "*ninguns soldats dels que passen ni gent de barba*".¹⁰ La informació és, una vegada més, verídica: el 26 de desembre, entre d'altres tumults, el palau on viuen els inquisidors és ocupat per alguns 'inquiets'. Els jutges del Sant Ofici comuniquen al Consell, que en aquell moment està reunit "*tractant de aquietar la ciutat*", que han decidit mudar-se, atès que aquesta invasió ja s'ha produït algun altre cop. L'endemà, quan la ciutat està "*més quieta*", els consellers ofereixen posar una companyia de guàrdies per protegir "*aqueix Sant Tribunal a qui tant venera y estima*".¹¹

La preocupació és molt alta quan, un any després del Corpus de Sang, els segadors han de tornar-se a reunir. El Consell ordena taxativament que ningú no doni allotjament a cap foraster que prèviament no s'hagi enregistrarat a la Casa de la Ciutat.¹²

Com es veu, des del principi de la guerra el consistori tem per la inestabilitat regnant. Per evitar la violència, decideix exercir un control molt sever sobre les armes. Ja el dia 10 de juny de 1640 es denuncia des del Consell de Cent la quantitat de gent armada que s'està concentrant a la ciutat. Els consellers prohibiran reiteradament l'entrada d'armes a la ciutat: tot els visitants, sobretot si formen part de quadrilles, les han de deixar i les recuperaran tan bon punt abandonin la ciutat, per a la qual cosa dos portalers de cada portal hauran d'enregistrar-les en un llibre específic.¹³ El mes d'agost els consellers recorden que la mateixa prohibició val en el sentit invers: ningú no pot treure armes, municions o provisions de la ciutat sense llicència expressa dels consellers.¹⁴

8. Sobre la percepció amenaçadora que les autoritats barcelonines podien tenir, vegeu J. H. ELLIOTT, *La rebelión de los catalanes (1598-1640)*, Madrid, Siglo XXI, pàg. 407-411.

9. F. 58r. El desembre de 1640 els consellers s'ofereixen per investigar i castigar les persones que hagin pogut mancar al respecte degut a la duquessa de Cardona i per custodiar casa seva. L'oferta té, però, una contrapartida: es demana a la duquessa que retiri els seus homes armats i que castigui els "*soldats sacrílegs*" (f. 166r i 182).

10. F. 183v. La Vint-i-quatrena proposa crear una companyia de cent homes encarregada de controlar i castigar els soldats que estan de pas per Barcelona i que cometin alguna infracció (f. 184r).

11. F. 186r.

12. F. 240r i 241.

13. F. 6v, 7v, 9v, 11r, 18v i 243r.

14. F. 51. Un exemple: f. 47r. De fet, el Consell ordena que ningú no surti de la ciutat sense que li hagi estat expedit el passaport corresponent (f. 201).

Els habitants de Barcelona tampoc poden dur armes, tret dels soldats pagats per la ciutat o els de les companyies dels col·legis i les ciutats que estiguin de guàrdia aquell dia, els quals poden ser autoritzats pel governador de les armes a disparar contra qui es resisteixi a acatar aquesta prohibició. No es poden deixar armes a ningú sense la deliberació prèvia dels consellers i de la Vint-i-quatre-na.¹⁵ Encara més: com ja hem dit, el 28 d'agost el Consell crea quatre quatreteres, cadascuna de les quals s'encarrega d'inventariar totes les armes de foc que hi ha en un sector de la ciutat; anota la quantitat que n'hi ha a cada casa i el propietari. Els agents municipals han d'individuuar les armes privades d'aquelles manllevades a la ciutat, que han de ser marcades de nou amb l'escut barceloní. En particular, han d'assenyalar totes les "*persones volants que no estan sota companyas de collegis y confrarias*".¹⁶

La preocupació de les autoritats per controlar les armes explica que es refusi la proposta feta el 8 de gener de 1641 pel governador de les armes de distribuir la munició i les armes lleugeres entre la població, "*perque esta Ciutat perilla molt de una entrapresa repentina y no i hauria lloch de resistir la per no estar la Gent municionada*".¹⁷ Nogensmenys, el 24 d'agost de 1641, quan es localitza l'armada enemiga a alta mar, prop de la ciutat, una multitud –"*si be es considera que ab bon zel*"– ocupa la sala d'armes i s'apodera de moltes armes "*so color de obsistir al enemich y defensar l'enemich*". Com que, havent passat el perill, la gent no torna el material pres, el Consell ha de fer una crida pública perquè els detentors de les armes les restitueixin i per advertir especialment que ningú no gosi vendre-les.¹⁸

La presència d'aquests navilis ens informa d'una altra de les obsessions de la Vint-i-quatre-na: el control permanent de les embarcacions que arriben al port per verificar d'on vénen, si porten armes i, en cas afirmatiu, confiscar-les i retirar les veles dels vaixells per tal d'immobilitzar-los.¹⁹

La defensa: fortificacions, informació, reclutament

És notori que la informació i la contrainformació tenen una importància cabdal en situacions de guerra. La Vint-i-quatre-na, ultrapassant segurament els seus deures municipals, mostra una preocupació constant per aquest tema. Des de Barcelona, despatxa cartilles d'avisos per tota la costa de mar, des de llevant fins a ponent i també terra endins, comunicant no només les notícies de la ciutat, sinó també les informacions arribades a Barcelona des d'altres punts del Principat.²⁰

15. F. 18v i 39v.

16. F. 67; vegeu també f. 52r. Un control semblant es realitza sobre les armes que porten els francesos arribats a la ciutat (f. 303 v). Els consellers ordenen el registre d'una casa tancada del "*carrer d'en Roldor*", on hom troba armes i municions que passen sota la custòdia del capità de l'artilleria (f. 75r i 76r).

17. F. 193.

18. F. 280v. Sobre la sala d'armes, que era l'arsenal de la ciutat, vegeu FLORENSA, *El Consell...*, pàg. 429.

19. Així s'esdevé, per exemple, amb un vaixell genovès capturat l'octubre de 1640 (f. 129-130 i 148). Vegeu-ne altres casos en f. 39r, 54v, 74r, 83r, 206r i 206v.

20. F. 39bis, 66v, 129v i 141bis.

Aquesta preocupació no està exempta d'aspectes propagandístics:²¹ el 6 d'octubre de 1640 es constitueix una junta formada per quatre consellers, un de cada estament, per contactar amb "totes les persones de negoci que tenen correspondència per diverses parts del mon" a fi que enviïn als seus agents còpies de la proclamació impresa per ordre de la ciutat "per a que aquells donen a diverses persones principals y convenients a effecte que lo contengut en dit memorial sie a tot lo mon notori".²² El mateix mes és noliejat un vaixell que salpa carregat d'impresos de la ciutat i de la Diputació amb ordres de repartir-los per Mallorca i Menorca.²³ El revers de la moneda és la repressió de les notícies poc convenients: el 9 d'abril de 1641, el Consell de Cent ofereix 500 lliures de recompensa a qui delati la persona que ha enganxat pasquins contra els francesos.²⁴

La Vint-i-quatre realitza també diverses lleves, tant dels soldats que seran enviats al front com dels que han de defensar la ciutat, i s'encarrega de la seva paga i la seva munició.²⁵ Periòdicament, els mestres de camp insisteixen en la necessitat de tenir sempre allistada i organitzada tota la gent capaç per al servei, inclosos els eclesiàstics,²⁶ d'organitzar les guàrdies sense autoritzar exempcions i de tenir enregistrat el nombre d'armes i de bales disponibles.²⁷

A més, Barcelona envia importants contingents de soldats als punts militarment més conflictius: Salses, Perpinyà, Tortosa, Tarragona i Lleida. La Vint-i-quatre es preocupa també del guariment dels ferits, sobretot després de la batalla de Montjuïc, del manteniment de les vídues i els orfes dels soldats morts, de la disciplina dels regiments pagats per la ciutat i de la localització i el càstig dels desertors.²⁸

21. La lluita propagandística nacional i internacional és ben coneguda gràcies a H. ETTINGHAUSEN, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona, Curial, 1993, 4 vol.
22. F. 118r i 205v. Regularment apareixen als registres de la Vint-i-quatre pagaments als impressors a qui els consellers han encomanat l'edició de proclames, cartilles d'avisos, memorials o altres documents (f. 49v, 92v, 109r, 115v, 119r, 138v, 139v 156v, 194v, 205v i 211v). La ciutat, a proposta de la Vint-i-quatre, decideix recompensar particularment Gaspar Sala, autor dels més coneguts memorials a favor de la ciutat, amb una càtedra de Teologia a l'Estudi General (f. 125r). Sobre la biografia de Sala, vegeu E. SERRA (ed.), *Escrips polítics del segle XVII*, Vic, Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 1995, pàg. 7-8.
23. F. 135v.
24. F. 226r.
25. Sobre la capacitat de mobilització de les milícies locals, vegeu J. VIDAL I PLA, «Les formes tradicionals de l'organització armada a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Sugerències per a una investigació», *Manuscrits*, 3 (1986), pàg. 104-116. Sobre el seu paper en la incapacitat defensiva dels catalans el 1640, vegeu A. SIMON I TARRÉS i A. ESPINO LÓPEZ, «Les institucions i formes d'organització militar catalanes abans de la guerra dels Segadors», *Pedralbes*, 13-I (1993), pàg. 143-150.
26. Els principals convents de Barcelona i el capítol de la catedral van rebre armes de foc en funció del nombre de clergues capaços d'utilitzar-les (f. 36v, 66v, 110 i 185r). Al convent de Jesús, de l'Orde de Sant Francesc, un sotssíndic trobà deu pistoles, dues carrabines i dos espasins, que van passar sota el control del Consell de Cent (f. 99v i 131r). Sobre la posició de la clerecia durant la guerra, vegeu M. R. GONZÁLEZ PEIRÓ, «El estamento eclesiástico en la guerra dels Segadors (1640-1646)», *Pedralbes*, 4 (1984), pàg. 345-351.
27. F. 149 i 193v. La Diputació del General també demana al Consell de Cent que es prenguin aquestes mesures (f. 139).
28. F. 108r, 120v, 158r, 185v, 207r, 232v, 233r i 259v. Sobre la incidència de la batalla de Montjuïc en la vida barcelonina, vegeu FLORENSA, *El Consell...*, pàg. 558-563.

Els consellers també demanen l'ajut de les baronies i de les viles que són 'carriers' de Barcelona, però aquestes no col·laboren en el grau demanat pel Consell de Cent.²⁹ La ciutat escriu àdhuc als diputats del general criticant-los per haver volgut dispensar les universitats d'enviar soldats si, a canvi, contribuïen amb diners, i els commina a "no prendre mes diner y que fassen les universitats la servitud personal com feyen abans", tal com els consellers de la ciutat han ordenat a "sos vassalls".³⁰

Aquestes lleves, però, topen amb el problema de la manca de coneixements militars dels ciutadans. La ciutat manca especialment d'artillers, per la qual cosa la Vint-i-quatrena cerca solucions imaginatives: organitza dos concursos anuals de tir (els mesos d'octubre i abril). Els participants, però, han d'haver passat prèviament per l'escola d'artilleria organitzada per Francesc Barra, amb la qual cosa els consellers esperen que molts menestrals voldran matricular-se a l'escola amb l'esperança d'obtenir els premis. En efecte, coneixem els guardonats en el concurs d'octubre de 1640: el primer premi (25 lliures) és per a un argenter; el segon (15 lliures), per a un escriptor, i el tercer (10 lliures), per a un sastre. L'octubre de 1641 guanya el primer premi un sabater, el segon un llibreter i el tercer un mestre de cases.³¹

Un altre punt fonamental per la Vint-i-quatrena és la reparació i el reforç de les fortificacions, tant a Montjuïc com als baluards i la muralla.³² De fet, la partida pressupostària que utilitza preferentment la Vint-i-quatrena és anomenada *compte de guerra i fortificacions*. El Consell disposa d'un magatzem a les drassanes on es conserva tot el material necessari per a la construcció, així com algunes armes.³³

Els consellers, a més, s'ocupen de proveir la ciutat de tot el material que pugui tenir una utilitat bèl·lica. Ja l'estiu de 1640 ordenen fabricar 100 carretons per a la quatre de fortificacions, 24 tascons i 6 perns de ferro per tancar bé les portes de la ciutat i 13 campanes per als baluards, la sala d'armes i les garites de la muralla, que haurien de servir en cas d'alarma, així com una campaneta per dir missa a la tropa. També disposen que tots els cavalls i les bèsties de càrrega de la ciutat siguin censats.³⁴

La guerra: proveïment i distribució d'armes

Entre totes les preocupacions de la Vint-i-quatrena de Guerra, n'hi ha una de fonamental i constant: el proveïment d'armes. La Vint-i-quatrena esdevé aleshores deutora del sistema industrial català de l'època. Al segle XVII el procés de fabricació de les armes implica la participació de tres especialistes que treballen

29. El Consell arriba a oferir quatre sous diaris als soldats d'aquestes viles que militin sota la bandera de Santa Eulàlia (f. 174r i 257v).

30. F. 249r. Vegeu també f. 166. Tanmateix, hi ha respostes positives: 150 homes de Sabadell i 400 de Terrassa s'incorporen a la Coronela de Barcelona a la fi de 1640 (f. 183r).

31. F. 44v i 45r. Els resultats, als folis 123v i 302v. Sobre la manca d'artillers, f. 72r i 193. A la torre de Sant Pau s'organitzaven exercicis de tir tots els dies de festa (f. 61v).

32. F. 52, 68, 150v, 193r, 260r, 288r i 294.

33. F. 127r, 132, 142, 144v, 187r, 190r i 237r.

34. F. 60v - 69v. Una nova campana per al baluard de migjorn el 1641 (f. 269).

independentment, cadascun en el seu obrador, i construeixen els tres components de l'arma: el canó, el pany i l'encep.

El canoner és qui fabrica els canons. A més d'un petit obrador o botiga, li és indispensable una instal·lació o un aparell mogut per la força hidràulica per barrinar els canons, instal·lació coneguda com el *tornall*. L'operació de barrinar és particularment delicada, perquè en depèn el calibrat perfecte. El mestre panyetaire s'encarrega del pany, que és el mecanisme de les armes de foc portàtils que serveix per disparar. La forma i la decoració manifesten les dots artístiques de l'artífex. L'encepador, finalment, no es limita a fabricar solament l'encep, sinó que deixa l'arma del tot acabada, ja que hi munta el canó i el pany que compra al canoner i al panyetaire. La matèria més usada per l'encepador és la fusta, tot i que per a la decoració a vegades emprava planxa de llautó, plata o acer.³⁵

A la Catalunya moderna, és a Ripoll i a Vic on trobem més fàbriques d'armes. El procés industrial, però, no sempre hi és complet. Per exemple, dels tres oficis de les armes, a Ripoll el d'encepador és el menys nombrós amb una desproporció molt acusada, pel fet que no s'hi encepava la totalitat dels canons i panys que s'hi fabricaven: una bona part d'aquests s'exportava a d'altres poblacions on hi havia mestres encepadors.³⁶

El Consell de Cent, necessitat d'armament, fa importants comandes als armers de Ripoll durant els primers mesos de la guerra dels Segadors. El 18 de juliol de 1640 els consellers i la quatrena de guerra acorden amb els canoners de Ripoll el lliurament de 40 mosquets cada mes fins al de novembre de 1640; els de Vic en lliuraran 20 cada mes.³⁷ Segons els nostres càlculs, entre juliol de 1640 i desembre de 1641 els llibres de la Vint-i-quatrena registren la compra de 1.482 canons de mosquet a Ripoll.³⁸

S'observa que la Vint-i-quatrena de Guerra fa proveïment de canons a Ripoll, on fa una comanda a canoners particulars de la vila, i encomana l'encepat a encepadors de Barcelona mateix. Seguidament, manyans també de Barcelona s'encarreguen d'acabar l'arma i de deixar-la a punt per ser venuda i usada.³⁹ Aquesta tasca és una preocupació constant de la Vint-i-quatrena de Guerra, car garanteix que totes les armes puguin ser utilitzades en cas de necessitat. Cal tenir en compte que l'any 1640 la ciutat serva a la sala d'armes 5.000 peces que han estat curosament revisades i, si esqueia, reparades.⁴⁰ Les remuneracions a

35. P. MOLERA I SOLÀ, *La farga*, Barcelona, Dopesa, 1980, pàg. 92-94.

36. F. FONS I RIBERA, «La farga catalana i les armes de guerra», dins E. TOMÀS I MORERA (ed.), *La farga catalana en el marc de l'arqueologia siderúrgica*, Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 1995, pàg. 211-213. El trànsit d'armes de Ripoll a Barcelona és corrent durant el segle XVII; vegeu E. GRAELLS, *La indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la Farga catalana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1984, pàg. 39.

37. F. 39r. De Vic es portarà també bronze per fer peces d'artilleria (f. 135r).

38. F. 40r, 144v, 179v, 210, 232r, 256r, 281v i 306v. Els canoners beneficiats, però, només són quatre: Joan Mas, Francesc Moles, Joan Vinyals i Benet Spona. En canvi, Ramon Roger, mercader d'origen desconegut, vendrà 563 canons de mosquet (f. 163v). Pot haver-hi més documentació en altres arxius: hem localitzat en la documentació de la Vint-i-quatrena de Guerra la comanda feta el 21 de juliol de 1640 als canoners Vinyals i Moles, que Graells publica extreta de l'Arxiu de Ripoll (Sig. K-notari Onofre Pont).

39. Sobre la funció i l'extensió d'aquesta professió, vegeu M. TINTÓ, *La història del Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona*, Barcelona, Gremi de Serrallers i Ferrers, 1980.

40. F. 63r.

manyans per adobar armes de foc i flascons o a fusters per encepar els canons dels mosquets són habituals. El gran nombre d'artesans involucrats en aquest ofici s'explica tant per la importància de la tasca com pel fet que per accelerar la feina el Consell de Cent ordena el novembre de 1640 que només es donin a cada fuster vint-i-cinc armes per encepar. Només quan els prohoms de la confraria de fusters certifiquin que un mestre ja ha realitzat la comanda, se n'hi poden donar vint-i-cinc més.⁴¹

Barcelona no busca armes només a Ripoll i a Vic. Tot i que en menor mesura, la necessitat la fa acudir a fabricants d'altres nuclis. El Consell de Cent es preocupa especialment d'obtenir pólvora o el seu component essencial, el salnitre. La ciutat compra pólvora a particulars de Manresa, de Caldes i de Perpinyà, i a dos traginers de Calaf. També compra metxa i bronze a habitants de Blanes, fusta a un mestre d'aixa de Palamós i plom a comerciants genovesos. Encara més: els consellers compren pólvora a Alacant i dos pedrers (petits canons) de bronze a un mercader de Saragossa, ciutats totes dues sota el domini de Felip IV.⁴² Quan el 1641 el conseller terç es troba a Constantí amb l'exèrcit de la ciutat per participar en el setge de Tarragona, és autoritzat a comprar als francesos els mosquets biscaïns abandonats per les tropes castellanes.⁴³

No sent suficient la producció d'armes dins el Principat, des del Consell de Cent es fan comandes a l'estranger, particularment a França. Dos personatges protagonitzen aquest tràfic: Pere Mannà i Cristòfol de Sangenis.⁴⁴

El mercader de Narbona Pere Mannà està representat a Barcelona per dos mercaders francesos, segons la procuració establerta davant d'un notari de Lió, ciutat on es realitza la principal fira francesa: Antoni Casalbou, de Narbona, i Andreu Macià, de Limoux. El mes d'octubre de 1640 Mannà es compromet a vendre 1.000 quintars de pólvora i 4.000 mosquets a la ciutat. Entre agost i setembre de 1641, Mannà fa arribar a la ciutat, a través dels mateixos procuradors i del mercader francès Baltasar Aymeric, 3.000 mosquets, més de 380 quintars de pólvora i 3.000 bandoleres (bandes per penjar les armes de foc de l'espatlla). Mannà mateix, present a Barcelona, accepta una rebaixa del preu acordat perquè una part de les mercaderies no ha arribat en bones condicions.⁴⁵

Cristòfol de Sangenis és un mercader barceloní que des de l'inici de la guerra obté importants comandes del Consell de Cent (mosquets, pólvora, metxa, bales, etc.), sense que els documents explicitin l'origen dels productes.⁴⁶ Els mesos de setembre i octubre de 1640, Sangenis es compromet a portar grans quantitats de pólvora i de mosquets des del port de Gènova.⁴⁷ El desembre de 1640, el Consell està inquiet. Ni Aymeric, que acabarà detingut temporalment per ordre dels con-

41. F. 155. Les confraries han d'assumir la despesa d'adobar les seves armes (f. 176r).

42. F. 50, 57r, 69v, 85r, 107r, 115v, 141, 181v, 192v, 198v, 209, 212, 216r i 236v. De vegades, però, no és possible esbrinar la procedència de les mercaderies.

43. F. 239r.

44. Sense assolir la importància de Mannà o de Sangenis, el mercader francès Lluís Macià en treu també un gran benefici el novembre de 1641: 7.590 lliures per la venda de 2.650 arcabussos i 200 mosquets, tots amb les seves bandoleres (f. 301, 306v i 309v).

45. F. 113v, 137v, 201v, 215v, 264v, 265v, 284r, 286 prima i bis, i 289. També l'exèrcit francès en campanya al Principat es proveïa a Narbona (f. 274).

46. F. 38, 44v, 65r, 69, 72r i 84v.

47. F. 110r, 113v, 115v, 130v, 134v, 141v i 141bis.

sellers, ni Sangenís han portat encara les mercaderies acordades, malgrat haver-se superat els terminis establerts. La ciutat, d'acord amb la Generalitat –que també ha comprat pólvora a Aymeric–, envia a Narbona un mercader, Leonard Serra, amb instruccions per esbrinar la situació de la comanda feta a Mannà. Des de Narbona, Serra haurà d'enviar un agent a la ciutat on es trobi Sangenís (creiem que era Marsella) exigint el compliment del contracte. Sembla ser que entre febrer i abril de 1641 tots dos mercaders ja fan diversos lliuraments.⁴⁸

El 29 d'abril Sangenís presenta una suplicació al Consell de Cent. Exposa que ha hagut de contactar amb “*Milà, Alemanya, Flandes i Holanda*”, que li ha calgut anar personalment a buscar les armes per portar-les en vaixell des del port de Marsella. Promet lliurar 500 mosquets i 100 quintars de pólvora cada mes fins a completar la comanda. Espera que se li reconeguin els serveis i “*tot lo demás ho donaré per ben empleat pus ha servit per nostra Patria*”. Tanmateix, exposa que a Marsella ha comprat també “pega grega” i oli de llinassa perquè són molt útils per al manteniment de les peces d'artilleria, així com 500 quintars de plom per fer munició i 200 quintars de bales de mosquet i aracobús, i n'ofereix la venda. En fi, les 4.000 lliures que encara li deu la ciutat les podria deixar a censal al Consell de Cent.⁴⁹ Sangenís continuarà, però, lliurant material amb retard i provocant nous problemes. El 16 de novembre de 1641 el Consell de Cent es nega a pagar-li tota la pólvora al preu acordat perquè una part, a més d'haver arribat tard, està malmesa.⁵⁰

Tot i que la major part dels pertrets militars són importats, també a Barcelona es fabrica material bèl·lic. Coneixem l'existència d'almenys dos molins de pólvora a l'interior de la ciutat.⁵¹ Tanmateix, les fonts no són explícites en aquest punt. Podem suposar que diversos artesans que venen material de guerra al Consell el devien fabricar a la ciutat: escudellers, courers, manyans, llauners i argenters que fan municions i forquilles de mosquet; llancers que lliuren piques a la ciutat; corders i passamaners que venen metxa; beiners i daguers que esmolen les armes blanques i en lleven el rovell, etc. El Consell també demana caixes per guardar armes i municions a diversos fusters, i destrals, magalls i càvecs que s'utilitzen per reparar les fortificacions, a torners i ferrers. Altres vegades hom gira els cèntims a ciutadans honrats perquè s'encarreguin de pagar metxes, carregadors i flascons, o de donar coure i bronze a l'artiller per fondre el metall i fer-ne canons.

Proveir-se d'armes seria inútil si no es tinguessin municions. A Barcelona, la pólvora i les bales són vigilades curosament.⁵² Les queixes del governador de les armes sobre la manca de municions per defensar la ciutat són constants i obliguen els consellers a denegar importants peticions de compra de pólvora,

48. F. 163v, 183v, 185r, 196v, 199v, 213v, 214 i 233v. Serra és, segons Elliott, un membre important del grup al qual dona suport Pau Claris, empresonat àdhuc pel comte de Santa Coloma a inicis de 1640 (*La rebelión...*, pàg. 354, 356 i 422).

49. F. 233v. Segons Graells, els principals centres productors d'armes d'Europa eren, a més de Ripoll, Saint-Étienne, Brescia, Gardone, Lieja i Éibar (*La indústria...*, pàg. 9).

50. F. 308r. Sangenís, d'altra banda, també fa negocis amb l'exèrcit francès, aprofitant que el Consell de Cent l'ha autoritzat a vendre als seus caps una part de la pólvora que havia comprat per a la ciutat; f. 269v i 276. Vegeu també f. 264v, 290v, 297v i 307v.

51. F. 200 i 202r. Vegeu també f. 84r.

52. F. 36r, 65r i 219.

com la de la Diputació del General o la de l'armada francesa al bell mig de la campanya bèl·lica.⁵³

Aquesta gasiveria contrasta amb la generositat amb què el Consell de Cent distribueix armes per tot el Principat. Són nombroses les universitats que li'n demanen per fer front a l'enemic i que obtenen de la ciutat mosquets, arcabussos, piques o peces d'artilleria. Al principi, el Consell de Cent les presta si la vila corresponent es compromet a tornar-les tan bon punt Barcelona les reclami o bé a pagar-ne el valor en metàl·lic. Els consellers tenen cura de constituir un llibre en el qual l'escrivà major anota totes les armes deixades per la ciutat, tant a d'altres universitats i a la diputació com a col·legis, confraries i particulars.⁵⁴

A mitjan setembre de 1640, la dinàmica canvia i la majoria de les armes són venudes; per tant, deixen de ser recuperables per a la ciutat de Barcelona. Per això els consellers ordenen sistemàticament als agents que no lliurin les armes fins que el clavari no tingui constància que han estat pagades.⁵⁵ Només en tres casos el préstec continua sent habitual: les viles que són 'carrers' o baronies de Barcelona⁵⁶ i les universitats que demanen peces d'artilleria que la ciutat no considera necessàries reben normalment les armes prestades, però han de comprar la munició corresponent; el tercer cas és el de la Diputació del General, que, com veurem, manleva armes i bales de manera continuada.

Segons els registres de la Vint-i-quatrena de Guerra, el moment de màxima redistribució d'armes per part de la ciutat pot establir-se entre el 14 de setembre i el 23 d'octubre de 1640: altres universitats reben més de 1.050 canons de mosquet o mosquets encepats i 390 canons d'arcabussos o arcabussos, la gran majoria amb els seus flascons i les seves forquilles –ultra 110 flascons que van ser venuts per separat–, 280 piques, 31 peces d'artilleria, 25 quintars de pólvora i 100 "*magranes de foc*". La quantitat de bales lliurades és difícil de precisar perquè els escrivans enregistren les trameses a vegades per unitats i a vegades per pes: en tot cas, la ciutat deixa sortir més de 900 unitats i 33 quintars de bales, sobretot d'artilleria. Això sense comptar les llicències atorgades a síndics d'universitats catalanes per comprar armes a particulars i treure-les de Barcelona, ni els canvis de municions amb d'altres viles.⁵⁷

El 20 d'octubre de 1640 els consellers comuniquen als diputats que, atesa la gran quantitat d'armes i de bales distribuïdes, les que resten a Barcelona són in-

53. F. 69r, 130, 133r, 166 i 269v. Altres queixes: f. 73r i 109v. Per això també es controla minuciosament el lliurament de pólvora a cada soldat (f. 203v).

54. F. 121, 161v i 252r. Existeix també un registre de totes les compres de municions que ha d'estar sempre a disposició del conseller en cap (f. 36r).

55. Vegeu, per exemple, f. 87 i 166v. Òbviament, la Vint-i-quatrena especifica sempre que les armes lliurades han de ser aquelles que la ciutat no necessita per a la seva defensa (f. 127r, 169). Normalment, però, s'indica que Barcelona ven les armes al mateix preu que les ha comprat (per exemple, f. 82). Generalment, les armes venudes a d'altres municipis no havien de tributar als portals de la ciutat, però la dels particulars sí (f. 106r i 264r).

56. També el monestir de Montserrat, que mantenia històricament lligams especials amb el Consell de Cent (f. 16r i 288v).

57. Per exemple, el 9 d'octubre de 1640 un representant de Sant Feliu de Guíxols lliura 40 bales grosses pel mateix pes de bales de menor calibre necessàries per a l'artilleria de la vila (f. 122); el 22 d'octubre, el síndic de Vic lliura 8 quintars de bronze a canvi de dues «pessetes» d'artilleria de bronze (f. 135r).

dispensables per a la custòdia de la ciutat. “*Entengan que esta ciutat te molt pesar que per les ocasions que se li poran offerir en sdevenidor no tingue loch de poder acudir com fins ara assi ho ha fet*”, per la qual cosa recomanen que els diputats facin directament comandes de bales d’artilleria a les fargues que hi ha “*en la ralla de França*”.⁵⁸ Des d’aleshores, la ciutat lliura moltes menys armes a d’altres universitats, sobretot armes lleugeres. En canvi, Barcelona continua prestant bales i peces d’artilleria a les poblacions de la costa i, com veurem, a la diputació.

Hem classificat per regions les viles que al llarg de 1640 i 1641 reben armes de Barcelona. La majoria es troben en zones militarment delicades, a causa dels atacs castellans, de la contraofensiva catalanofrancesa o de la por constant a un desembarcament enemic:⁵⁹

- Terres de l’Ebre: Ascó, Flix, la Palma, Tortosa, Vilalba.
- Terres de ponent: Àger, Agramunt, Aitona, Balaguer, Bellpuig, Castelló de Farfanya, Cubells, Linyola, Lleida, Sant Martí, Sanahuja, Serós, Torres de Segre.
- Camp de Tarragona: Alcover, Cambrils, Montblanc, Reus, Riudoms, Salou, Tarragona, Torredembarra.
- Pla de Barcelona i el Vallès: Horta, Montcada, Sabadell, Sant Cugat, Sarrià, Terrassa.
- Zona costanera: Alella, Arenys, Badalona, Blanes, Canet, Calella, Castelldefels, Castelló d’Empúries, Mataró, Palafrugell, el Prat de Llobregat, Sant Feliu de Guíxols, Sant Martí d’Empúries, Tamarit, el Vendrell, Vilanova de Cubelles (actualment Vilanova i la Geltrú).
- Frontera septentrional: Arles, baronia de Cabrenys, Camprodon, Figueres, Prats de Molló, Torroella de Montgrí.
- Planes de l’interior: Berga, Cervera, Girona, Monistrol, Olesa, Sant Celoni, Sant Julià de Vilatorrada, Subirats, Vic.

Cal afegir-hi, també, l’ajuda que reben les poblacions per les quals passen les tropes reclutades per la ciutat: 4.000 lliures als consellers de Vilafranca del Penedès per tal de pagar soldats, 50 lliures al cap artiller de Cambrils per preparar els camins pels quals passaran els canons enviats a Tortosa, cessió dels canons que la ciutat tenia a Miravet al lloc que designi la Diputació del General, tramesa a Montblanc de 20 barrils de pólvora, 24 quintars de bales i 24 de metxa “*per monicionar los soldats de la present ciutat*”, etc.⁶⁰

Finalment, cal tenir en compte tot el material que és prestat –o, molt rarament, venut– a la Diputació del General. En alguns casos s’especifica que els diputats el volen per reforçar determinades places d’armes, com Cambrils, Salou, Bellpuig, Blanes i el fortí del Coll de Balaguer. També, en una ocasió, per armar unes galeres. Però el més habitual és que el Consell de Cent deixi el material sense indicar-ne la destinació. Entre setembre de 1640 i gener de 1641, Barcelona presta a la Diputació del General 38 peces d’artilleria, 4.300 bales per a aquestes (i 200 quintars de bales més), 240 quintars de metxa, 6 barrils de sèu per untar els canons, 15 culleres i 15 atacadors.

58. F. 133r. Entre abril i juliol de 1641, Barcelona va deixar material de construcció i pólvora a l’exèrcit francès, però no la quantitat sol·licitada per aquest (f. 226v i 269v).

59. En alguns casos es fa constar que les armes es deixen a causa de la situació de la vila: així, Balaguer («*es frontera y esta en vista del enemich*», f. 123r), Vilalba (f. 138r), etc.

60. F. 105r, 108r i 232v.

Com passava amb les viles, la ciutat té més problemes per deixar pólvora a la diputació: si bé presta 186 quintars de pólvora, així com un quintar de sofre i quantitats indeterminades de salnitre i plom, també ven 55 quintars de pólvora i n'avança 100 a condició que els diputats la tornin tan bon punt rebin una comanda que han fet. A diferència dels tractes amb les universitats, el Consell de Cent gairebé no presta armament lleuger als diputats: 500 piques, 100 mitges piques i 50 "xussos".⁶¹ En canvi, és remarcable el préstec de material per al transport d'armes i per a la construcció o millora de fortificacions: 68 carros, 2.700 càvecs, 1.700 magalls, 2.500 pales, 6.400 cabassos, 2.100 cistells de vímet, 800 destrals i 1.100 marrassos (destrals de dos talls). Afegim-hi, finalment, el préstec a la diputació de quantitats importants de diners girades a la taula de canvi de la ciutat: 30.000 lliures l'octubre i 28.000 lliures el desembre de 1640.⁶²

En l'estat actual de la historiografia, és difícil valorar com influeix aquesta dispersió de les armes barcelonines en el desenvolupament de la guerra. Val a dir, en tot cas, que respon a una demanda imperiosa dels militars. Així, per exemple, el comte de Savallà, que dirigeix la defensa de Cambrils, no cessa de demanar armes i municions: "*Armes de foch és el que més necessitem*".⁶³ En aquest sentit, són aclaridores les paraules de Pau Claris escrites el 5 de gener de 1641 des de Martorell: "*Vetg que nostron govern va de manera que quant tenim sac no tenim blat, y quant tenim blat no tenim sac [...] Gent y tercios ordenats, pero faltan armas y monicions: Cavalleria catalana de qui nos podam refiar, que casi ni a prou, pero dividida [...]. de tots estos descuits nostros nos appellam a las confiansas del auxiliar (francès) que es la destrucció nostra*".⁶⁴

Conclusions

Per raons d'espai, no hem pogut exposar els preus pagats pels diferents productes o serveis. Tanmateix, creiem haver deixat clar que la Vint-i-quatrena de Guerra és una institució militar que té també una funció comercial: per proveir-se d'armament i de munició, depèn completament de l'estructura industrial i comercial catalana.

En aquest sentit, el funcionament de la Vint-i-quatrena de Guerra sembla confirmar les teories recents d'Alberto García Espuche. Segons aquest autor, Barcelona és un centre comercial i d'acabats industrials que ocupa el lloc director d'un sistema econòmic que interrelaciona les principals ciutats i viles de Catalunya.⁶⁵ Fixem-nos que, a través de la Vint-i-quatrena, el Consell de Cent compra els mosquets i els arcabussos a canoners de Vic i de Ripoll, els fa adobar i encepar

61. Ultra aquests préstecs, registrem la venda de 200 mosquets (f. 171v). Les armes i bales deixades als diputats eren també consignades al registre municipal esmentat (f. 121).

62. F. 120r, 176v i 184v.

63. Citat per J. IGLÉSIES, *El setge de Cambrils de l'any 1640*, Barcelona, Dalmau, 1967, pàg. 30-31.

64. B. DE RUBÍ, *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.

65. A. GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998. Sobre el comerç de claus i d'armes de Ripoll, pàg. 241-244.

per manyans i fusters de Barcelona i els revèn a d'altres universitats que els necessiten, àdhuc a la Diputació del General mateixa.

Un document sembla molt significatiu de la influència dels mercaders de Barcelona sobre les fargues ripolleses: la universitat d'Argentona sol·licita i obté dels consellers barcelonins una carta adreçada als oficials de Vic i de Ripoll per tal que els vinguin cinquanta canons de mosquet al mateix preu rebaixat al qual els venen a la ciutat de Barcelona. El Consell de Cent ho accepta perquè la població del Maresme ha ofert cent homes per col·laborar en la defensa de la ciutat.⁶⁶

De tot el que hem dit es desprèn també una reflexió política: Barcelona no és només subministradora d'armament, sinó que és un model d'actuació per a la resta del Principat. L'ascendent barceloní no es nota només en la seva importància institucional, sinó també en l'actitud dels altres municipis envers la capital o en la de la capital envers aquells, sovint paternalista. Per exemple, en els registres de la Vint-i-quatrena es conserva la referència d'una carta als consellers de Vic encarregant-los que evitin els "*desasossiegos*" existents en aquella ciutat.⁶⁷

Voldria assenyalar un cas particular, el de Vilanova i la Geltrú (al segle XVII, Vilanova de Cubelles): en el llibre de deliberacions de l'Ajuntament d'aquesta vila trobem que, pels volts del setembre de 1639, s'estudia prorrogar el servei dels soldats. El consell de Vilanova decideix enviar un sindic a Barcelona que vegi "*com se porta la ciutat de Barna. y los srs. diputats*". Es decideix prorrogar el servei, però explicitant que si la ciutat de Barcelona retira els seus soldats, sigui quina en sigui la causa, també els de Vilanova es retiraran. Senzillament, els consellers de Vilanova segueixen l'actuació dels de Barcelona, dels quals, d'altra banda, rebran prestades dues peces d'artilleria el setembre de 1640.⁶⁸ Barcelona és model d'actuació per a la resta del Principat, a més de subministradora d'armament. De la seva fidelitat depèn la de la resta de Catalunya.

Aquest lideratge barceloní sobre altres universitats suposa un problema delicat sobre el qual caldrà orientar noves recerques. Com diu la doctora Eva Serra, tot palesant alguns dels buits encara existents en l'estudi de la guerra dels Segadors: "*El paper jugat per les institucions el 1640 presenta, encara, més d'una incògnita. Una d'elles, la qualitat del protagonisme del Consell de Cent o de Barcelona i la qualitat del protagonisme de la Diputació del General [...]. Ben poc sabem encara de la relació entre Barcelona i les altres universitats, que podien veure-hi un model a imitar, però també una dura creditora. No es pot oblidar, tampoc, el paper encara poc estudiat de Barcelona –no pas nou el 1640– en el procés de rearmament –artilleria inclosa– i fornint municions a ciutats, viles i llocs, i fins i tot a la mateixa Diputació [...]. El pes polític de Barcelona no radicava només en els privilegis de la ciutat i l'estructura del seu consistori, sinó també i sobretot en el caràcter de triple seu: de la Diputació, de l'Audiència i d'una nova institució, el Braç Militar [...]. I és*

66. F. 68v.

67. F. 56v. Sobre la situació inestable de Vic, vegeu J. H. ELLIOTT, *La rebelión...*, pàg. 410-411.

68. *Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú*, llibre de deliberacions de Vilanova de Cubelles, 14 de setembre de 1639 i 2 d'octubre de 1639; llibre d'actes de 1636-1640, plec petit independent classificat amb «Actes 1625-1650». La història de Barcelona pot fer-se també amb documents d'arxius d'altres poblacions, justament a causa del carisma barceloní en el conjunt municipal català.

a *Barcelona on síndics de les universitats de ciutats, viles i llocs de tot Catalunya feien apel·lació o anaven a pledejar*".⁶⁹

En els llibres de la Vint-i-quatrena, la relació del Consell de Cent amb la Diputació del General és sovint de col·laboració. Els consellers trameten "ambaixades" als diputats per tal d'informar-los de determinats aspectes o d'informar-se'n, de posar-se d'acord sobre les accions que s'han de realitzar o de compartir determinades despeses.⁷⁰ Però a vegades la relació entre ambdues institucions és més distant, com per exemple quan els consellers deneguen les peticions de compra de munició dels diputats o quan no es posen d'acord sobre la forma de pagar als soldats.⁷¹

Resta determinar si la condició de prestamista d'armes, de municions i de diners a la Diputació del General, acreditada a bastament en la nostra comunicació, permetia al Consell de Cent influir, si més no, a l'hora de determinar l'estratègia militar catalana.⁷² Però per estudiar aquest tema caldria acudir a d'altres fonts, particularment de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i disposar d'un estudi sobre les finances i l'actuació de la diputació durant la guerra, tema que constitueix encara una greu mancança de la nostra historiografia.

69. E. SERRA (ed.), *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, pàg. XVI-XVII; vegeu, també, pàg. 46, i FLORENSA, *El Consell...*, pàg. 611-614.

70. F. 71v, 113v, 116v, 129v, 139v, 183v, 192, 193r, 197v, 201, 259v, 260r i 273.

71. F. 207v i 215.

72. Vegeu, per exemple, els diputats demanant als consellers que mantinguin una companyia de mosqueters a Aitona (f. 263r) o els consellers instant en to comminatori els diputats a exigir "*la servitut personal de los soldats*" a totes les universitats (f. 249r; també f. 233r) i donant el seu parer sobre el setge de Tarragona (f. 166). En canvi, la Vint-i-quatrena dóna suport a l'actitud dels diputats en la campanya de Tortosa, àdhuc censurant l'actitud del conseller en cap, que es troba comandant els soldats barcelonins (f. 112).